

**ODPRAVA NADZORA NA SLOVENSKO-ITALIJANSKI MEJI
ENAJST LET POZNEJE**

**Raziskava o pogledih in stališčih ljudi
na učinke vstopa Slovenije v šengenski prostor**

Maja Smotlak

Trst, 2018

ODPRAVA NADZORA NA SLOVENSKO-ITALIJANSKI MEJI ENAJST LET POZNEJE
Raziskava o pogledih in stališčih ljudi na učinke vstopa Slovenije v šengenski prostor

Izdala in založila

Slovensko kulturno društvo Valentin Vodnik - Dolina
Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI)

Avtorica

Maja Smotlak

Jezikovni pregled

Jasmina Vajda Vrhunec

Oblikovanje

Martina Pettiroso

Platnica

Dejan Kozina

Fotografije

Dejan Kozina

Odsek za zgodovino in etnografijo Narodne in študijske knjižnice (OZE NŠK)
Damjan Balbi / Primorski dnevnik

Tisk

Tiskarna B.B. Arti Grafiche - Dolina

Naklada

300 izvodov

Trst, 2018

Publikacija je nastala v okviru projekta TE SKUPNE STEZICE, ki ga financira Avtonomna dežela Furlanija - Julijska krajina po 67. odst., črki e) 7. člena D.Z. št. 25/2016.

REGIONE AUTONOMA
FRIULI VENEZIA GIULIA

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in študijska knjižnica, Trst

308(450.36+497.4-15):311.21

SMOTLAK, Maja

Odprava nadzora na slovensko-italijanski meji enajst let pozneje : raziskava o pogledih in stališčih ljudi na učinke vstopa Slovenije v šengenski prostor / Maja Smotlak ; [fotografije Dejan Kozina, Odsek za zgodovino in etnografijo Narodne in študijske knjižnice, Damjan Balbi]. - Trst : Slovenski raziskovalni inštitut ; Dolina : Slovensko kulturno društvo Valentin Vodnik, 2018

10452972

KAZALO

Spremna beseda	5
Uvod	7
1 »Tista meja poprej je bila grozna«. Ko je med Slovenijo in Italijo še stala meja ...	9
2 »Najlepši dogodek je bil, ko je meja padla«. Danes, ko slovensko-italijanske meje ni več	15
3 »Ko bi nekaj naredili skupnega ... bi bilo nekaj novega, nekaj drugačnega, nekaj posebnega«. Kako si zamišljamo prihodnost ob nekdanji slovensko-italijanski meji?	33
Sklepne misli	38

SPREMNA BESEDA

Pri Slovenskem kulturnem društvu (SKD) Valentin Vodnik razvijamo kulturne stike s sosednjimi društvi v Sloveniji že celo povojno obdobje, ne glede na težave pri prehajanju meje. Imeli smo celo vrsto izmenjav, zlasti po zaslugi pevskega zbora, toda tudi veliko gostovanj pri nas – tako v okviru naših tradicionalnih *Junjskih večerov* kot tudi ob drugih priložnostih.

Po osamosvojitvi Slovenije in še bolj po vstopu Slovenije v šengensko območje se nam je zdelo logično, da bo prišlo pri teh sodelovanjih do pravega razcveta. Pa ni bilo tako. Ostalo je po starem, pobuda je večinoma prišla z naše strani. To je po eni strani logično: manjšina se čuti ogrožena in išče oporo, čeprav samo moralno pri matičnem narodu. Na drugi strani pa je v Sloveniji opazen nek občutek samozadostnosti, ki ne prispeva k povečanju zanimanja za sosede. Ne bi radi posploševali, ker obstajajo tudi častne izjeme, toda dejstva so taka, kot so.

V Dolini prirejamo vsako leto velik tradicionalni praznik – *Majenco*. Takega praznika, vezanega na stoletno tradicijo, polno slovenskih simbolov (obredno petje, kulturni program itd.), ni daleč naokrog. Praznik temeljito reklamiramo v bližnjih vaseh in na obali. Toda obiska iz teh krajev ni veliko. Kje je vzrok?

Občina Dolina je že davnega leta 1981 dala pobudo za prosto prehajanje meje v Botaču, imenovano *Odprta meja*. Naše društvo je z veseljem pristopilo k pobudi *Te skupne stezice* in že enajst let sodelujemo pri organizaciji čezmejnih pohodov, ki so bili tudi glavni vzgib za ta projekt. Pa vendar se nam dozdeva, da nekaj stagnira. Izredno počasi se namreč razvijajo osebni stiki. Njihov krog se glede na ves vložen trud sicer širi, a zelo skromno. Brez osebnih poznanj pa bomo težko odpravili sedanje zastoje.

Te ugotovitve so nam narekovale izvedbo pričujoče raziskave, ki je dala nekaj izhodišč. Več glav več zna, bi lahko ugotovili. A vendar se nam dozdeva, da stvar še ni dorečena. Prav pri izvajanju celotnega projekta smo prišli do

odkritij, ki nakazujejo nadaljnjo pot. Osnovne šole s tega področja doslej še niso sodelovale in vzgojitelji so odkrili, da ledinska imena tonejo v pozabo, kar pomeni obubožanje kulturne dediščine. Odločili so se, da jih bodo odkrivali skupaj. Morda bi morali že pred desetletji začeti pri šolah.

Še bi lahko naštevali in ugotavljali, saj so današnje delo in odkritja pogoj za boljši jutri. A za sedaj lahko izrazimo zadovoljstvo, da je bila izbira take raziskave pravilna in potrebna. Za vloženi trud se zahvaljujemo raziskovalki dr. Maji Smotlak in Slovenskemu raziskovalnemu inštitutu (SLORI). Prepričani smo, da bo treba to delo nadaljevati in opozarjati krajevne uprave, medije in tudi delujoča društva na pomanjkljivosti. Samo tako bo to nekoč enotno področje spet skupno zaživel.

Vojko Kocijančič,
SKD Valentin Vodnik

UVOD

V okviru projekta *Te skupne stezice*, ki je bil izbran na izrednem razpisu Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine za izvedbo celovitega programa ovrednotenja in širitve rabe slovenščine (7. člen D. Z. št. 25/2017), je bila letos med aprilom in novembrom izpeljana raziskava o vplivu vstopa Slovenije v šengenski prostor na vsakdanje življenje prebivalcev občine Dolina in širšega slovensko-italijanskega čezmejnega območja. Izvedbo raziskave je nosilni partner projekta SKD Valentin Vodnik iz Doline zaupal Slovenskemu raziskovalnemu inštitutu (v nadaljevanju SLORI).

Raziskava si je zastavila dva cilja. Prvi je bil proučiti, kako je vstop Slovenije v šengenski prostor leta 2007 v zadnjih enajstih letih vplival na življenja prebivalcev obravnavanega območja. Drugi cilj raziskave je bil na podlagi pridobljenih odgovorov določiti konkretne možnosti in potenciale, ki jih omogoča odprava nadzora na slovensko-italijanski meji, a so bili doslej premalo ali povsem neizkoriščeni.

Kvalitativna raziskava, katere namen je bil poglobljeno spoznati poglede in stališča ljudi, je odgovore iskala prek neposrednega stika s posamezniki na terenu, kjer so med avgustom in oktobrom 2018 potekali intervjuji. Izvedena je bila v obliki osemnajstih individualnih intervjujev, od tega je bila večina intervjujev (14) opravljenih v občini Dolina, manjši del (4) pa v občini Koper. Raziskava je zajela poglede ljudi različnih starosti, izobrazbe, poklicnih profilov in stanujočih v različnih krajih obravnavnega območja. Zaradi večje preglednosti in zagotavljanja anonimnosti intervjuvancev so ti razvrščeni glede na:

- občino, kjer stanujejo:

LEGENDA: Do = občina Dolina, Kp = občina Koper;

- poklicno področje:

LEGENDA: Pra = pravo, Tel = telekomunikacija, Kme = kmetijstvo, Fime = finomehanika, Izo = izobraževanje, Vzgo = vzgoja, Pol = politika, Gra = gradbeništvo, Štu = študij, Pre = prevozništvo, Ur = uradništvo, Kov =

kovinarstvo, Tov = tovarniško delo, Tur = turizem, Gos = gospodinjsko delo;

- starostno generacijo:

LEGENDA: Mla = mlajša generacija (<40 let starosti), Sre = srednja generacija (40–60 let starosti), Sta = starejša generacija (>60 let starosti).

Kandidati so bili izbrani na podlagi predlogov, ki so jih podala posamezna kulturna društva iz občin Dolina in Koper. Predlagatelji so posredovali imena slovensko govorečih prebivalcev obeh občin in ti so bili nato telefonsko povabljeni k sodelovanju, pri čemer so bili pred pogovorom seznanjeni z glavnimi temami intervjuja, metodo, vsebino in cilji raziskave.¹

Na podlagi omenjenih pogovorov sta bili opravljeni analiza in interpretacija zbranih podatkov, iz česar je nazadnje nastala publikacija, ki jo držite v rokah. Deli se na tri temeljna poglavja, ki prinašajo povzetek glavnih ugotovitev opravljenih pogovorov. V prvem poglavju *Ko je med Slovenijo in Italijo še stala meja ...* so podani pogledi ljudi na čas, ki sega od Londonskega sporazuma leta 1954, ko so se med Slovenijo in Italijo odvijala pogajanja o meji prek ublažitve napetosti po Osimskih sporazumih leta 1975, in vse do vstopa Slovenije v šengenski prostor leta 2007. Prek njihovih pričevanj so zajeti občutki, ki so jih spremljali, ko so prestopali mejo, in težave, s katerimi so se ob tem srečevali. V drugem poglavju *Danes, ko slovensko-italijanske meje ni več* so prek desetih temeljnih življenjskih področij podani pogledi ljudi na spremembe, ki so jih bili deležni po odpravi meje med Slovenijo in Italijo. Področja, o katerih so razmišljali, so kultura, šport, politika, uprava, mediji, infrastruktura, gospodarstvo, odnosi med Slovenci in Italijani, izobraževanje in mobilnost. Tretje poglavje *Kako si zamišljamo prihodnost ob nekdanji slovensko-italijanski meji?* pa prinaša sintezo zamisli, ki so jih izrazili intervjuvanci o prihodnosti območja ob nekdanji meji, in sicer so te strnjene v pet smernic. Te bodo lahko v pomoč pri nadaljnjem načrtovanju razvojne politike in čezmejnem sodelovanju občin Dolina in Koper, če bosta upravi obeh seveda pripravljeni prisluhniti svojim občanom.

¹ Pridobljene informacije in posnetke intervjujev hrani SLORI. Obdelani so v anonimni obliki in skladno z novo evropsko uredbo o varstvu osebnih podatkov št. 679/2016 (GDPR).

1 »TISTA MEJA POPREJ JE BILA GROZNA«. KO JE MED SLOVENIJO IN ITALIJO ŠE STALA MEJA ...

Da bi lahko razumeli, kaj je pomenila odprava meje med Slovenijo in Italijo leta 2007, ko je Slovenija vstopila v šengenski prostor, je nedvomno treba prej dojeti, kako so mejo, ko je še stala, občutili ljudje, ki so živeli v njeni bližini. Velika večina intervjuvancev iz obeh držav se meje spominja kot velike ovire. Zlasti starejši prebivalci ločujejo med dvema fazama njenega obstoja. Omenjajo prvo obdobje, torej čas neposredno po koncu druge svetovne vojne, ko se je meja šele vzpostavljala, nadzor nad njo je bil oster, prehajanje pa izredno težavno. Slovenski ljudje so mejo v glavnem občutili kot nenaravno ločnico, ki je prisilno prerezala na dva dela skupnost, ki je več stoletij živela povezano pod avstrijsko oblastjo.

Tukaj meja je nastala v nekem določenem obdobju. Medtem ko prej, recimo, če gledamo, ko je bila ... Trst in ta okolica je bila petsto let pod Avstrijo in te meje ni bilo. [...] Meje ni bilo, torej tu so živeli ljudje, so živeli svobodno. Recimo mi, tu v Boljuncu, tu čez hrib imamo mejo in tam prej ni bilo meje. Ti si šel in si imel terene čez in ni bilo problema. Potem je bilo drugače. (Do-Tel-Sre)

Dovolilnica za en sam prehod državne meje v obdobju
Svobodnega tržaškega ozemlja (STO), 1954

V tem času so se prav zaradi meje poglobile razlike med državama in njunima različnima sistemoma, kapitalizmom in socializmom, še nerazrešeni odnosi med Slovenijo oziroma tedanjo Jugoslavijo in Italijo so poglobili poveljno bedo. Po mnenju vprašanih je bila posebej škodljiva za vez Slovencev v Italiji z matico, saj je spodbujala lokalno, ločevalno identifikacijo namesto narodne, ki naj bi jih povezovala s sonarodnjaki v Sloveniji. Policisti so na mejnih prehodih marsikdaj razkazovali svojo moč nad ljudmi, jih ustrahovali brez razloga ali se jim posmehovali. Zaradi tega se prvega obdobja starejši občani spominjajo s še zelo živo grenkobo in bolečino, saj je bila za marsikoga med njimi meja povezana z občutki strahu, napetosti, v nekaterih primerih celo s travmami.

Žalostno, zelo žalostno se čutim, zato ker je bila meja tako slaba. Tista meja poprej je bila grozna. [...] Zato ker sem jaz kot otrok, jaz sem šla domov [v Slovenijo], so me na Škofijah ... so me ... sem imela nove čevlje ... in so me prisilili, da sem nove čevlje ... jaz nisem imela obute, ampak sem jih imela notri v torbici. Obute sem imela ene druge. In so me prisilili jih nesti nazaj, in da sem jih morala nesti nazaj k osebni ... Dobro, da sem jo poznala gor na Škofijah. Sem nesla nazaj, in to je bilo to. [...] Jaz sem se vedno bala bloka. Kadar je bilo potrebno iti čez blok [...] Blok je meni bil zelo grozen. Grozen. Ko je bilo treba iti na blok, me je bolel želodec zmeraj. [...] Vsakokrat, ko sem morala priti na mejo, tukaj, kjer smo imeli ... tukaj na Ospu, kjer smo imeli njive, kadar je bilo potrebno nesti kosilo, jaz sem se zmeraj ... zmeraj sem trpela že sploh videti tiste obleke [uniforme, op. a.], ki so imeli oblečene. Povem odkritosrčno.
(Do-Kme-Sta)

Odraščali smo kot otroci v najhujšem poveljnem času, ko so zaprli mejo, ker mi smo kot ... vas je bila vezana na ... na občino ali faro Dolina. Potem je bilo to kar naenkrat zaprto ... vse in tudi življenje je potekalo naših prednikov in tako naprej, vse v Trst in nazaj ta komunikacija. In potem je nastala tista ... obdobje po vojni. Saj vemo, kako je bilo. Mi smo bili otroci, nismo znali, ampak je bila neka velika beda, tako da [...] Recimo, ko so prišli strici iz Prebenega na Socerbščino, kjer imamo skupne parcele, kositi seno, je moj oče spravil ... so mu prinesli malo kruha ali pašte v ... v senu, in ko je razkladal doma, so prišli vojaki

*oziroma ta policist, kaj je bil. Zraven pa so mu to našli, pa so ga zaprli za tri dni, pa je mati jokala in mi zraven nje. In to so ti sp... negativni spomini, ja. [...] Ker 1953. leta se je zgodilo, da je naša mati po mukah, velikih, preko Beograda dobila dovoljenje, da je lahko šla v svoj rojstni kraj, v Prebeneg, z nekimi ... mislim, da smo šli na Kozino na vlak do Boršta z vlakom, z Boršta so nas čakali z neko 'giardinetto',² so nas pripeljali do Prebenega. In to je dva kilometra od Kastelca. No, otroci kot otroci nam je bilo vse lepo, da smo vse to doživljali, ampak videli smo tudi, kako ... kakšna muzika je. In smo si, pač ... potem so pa mejo nekako začeli popuščati, recimo 1956/57 menda smo dobili že prve prepustnice. In smo začeli obiskovati se, pa nositi tisto, kar se je splačalo, da smo kaj prislužili ... meso, žganje, maslo, cigarete, ne vem, vse, kaj smo tovorili dol, da smo nekaj dobili, da smo dobro, malo boljše živeli. [...] Ampak vse skupaj je bilo v enem paketu bolj negativno ... **(Kp-Fime-Sta)***

Drugega obdobja, od sredine petdesetih let dalje, pa se starejši intervjuvanci spominjajo kot časa, ko so se odnosi med Slovenijo in Italijo začeli mehčati, zaradi česar je postalo tudi prehajanje meje nekoliko lažje. Kljub temu pa so se vse do odprave meje na začetku novega tisočletja ohranile določene težave, vezane prav na obstoj meje. Meja je namreč predstavljala oviro predvsem tistim, ki so zaradi prijateljskih in sorodstvenih vezi ali dela pogosteje obiskovali sosednjo državo. Meja je predstavljala omejitve osebnih svobode, saj je pomenila upočasnitev premikanja (dolge kolone na mejnih prehodih, kar se je potenciralo v turističnih sezonah, predčasno odhajanje od doma zaradi nepredvidljivih zastojev ne mejnem prehodu, težavno dostopanje do lastnih kmetijskih površin na drugi strani meje, pravočasno vračanje domov zaradi večernega zapiranja maloobmejnih prehodov), pregledovanje (prisotnost vojakov na meji, carinski pregledi, odgovarjanje na vprašanja, ki so nemalokrat segala v zasebnost, kazanje osebnih dokumentov, osebne prtljage), omejitve (prepoved prenašanja določenih dobrin čez mejo, strah pred nezavednim prehodom meje ob premikanju po naravi). Vsi omenjeni negativni vidiki meje so vplivali na to, da so se ljudje izogibali pogostemu prehajanju meje in se pogosto odločali za to le, če je bilo nujno in neizogibno.

² Karavan.

[V]sakokrat, ko sem nosila domov nakupljeno blago za vsakdanjo rabo, od rib, mesa, kruha, piškotov, [sem] vedno v nekem strahu šla čez mejo, ker je bilo vedno treba to ... prijaviti in ravno tako, ko sem se v Slovenijo ali v tedanjo Jugoslavijo vračala ali šla v službo s temi nenehnimi vprašanji, ki so bila zelo moteča: »Kam greste? Zakaj greste? Kdaj g... Koliko denarja imate s sabo?« To je bilo zelo tako, mhm, zoprno, zelo neprim... neprijetno. **(Do-Izo-Sr)**

Fizično je bila neka ovira. Ko si nekam šel, si moral vedno nekaj počakati, nekaj dokazati, ne vem, kot da bi bil kakšen tolovaj, ki gre nekam in nekaj mora skriti. To v smislu prav fizično, kar ti je vzelo čas in ti je bilo dolgčas, ko si bil otrok. In drugo ... drugo ne vem. Dobro, ko smo bili majhni, se spomnim, smo kaj švercali čez mejo, kar se ni smelo, recimo, tisto meso ali kaj takega, kakšno nafto, take zadeve, ker takrat se ni smelo nesti preko nečesa takega. [...] Ampak vedno bolj tisto ... samo, recimo, to, da si moral vedno nekaj pokazati nek dokument, ki na koncu itak ni, ni niti zanimal, ker oni efektivno niso pogledali, ko si ti dal prepustnico. Tudi če si šel čez glavni blok s prepustnico, oni itak so te spustili naprej. Torej se ti je zdelo malo brez veze. Zakaj moram jaz nekaj zdaj čakati? Kaj ne smem iti obiskat nekam, recimo? Ne smem niti iti čez? **(Do-Vzg-Sre)**

Recimo, si lahko šel na mejo, in, če si prišel, recimo, ko se je hodilo po gozdu, če se nisi zavedal, da si prečkal mejo, si tvegaj, da so te tudi vojaki ulovili in so te peljali v ... Koper na sodišče ali kaj takega, recimo. **(Do-Tel-Sre)**

Ja, občutki ... kaj jaz vem. Neka delitev med ... med ... med ljudmi in ... ampak tudi nek občutek strahu se mi zdi, da mi je ostal. Ne vem, zakaj ... pač tisto, ko si se tresel, da bodo videli, koliko praškov imaš pod ... v avtu ... tako. [...] Drugače je bilo, ja. V bistvu smo bili ... smo bili zelo blizu, ampak zelo deljeni in tista meja je bila res kot ena ... ena ... ena zavesa, ki si jo stežka odgrnil in tam je bil drugi svet. [...] Mi smo imeli sorodnike na obeh straneh, tako da takrat jih je v zgodovini meja razdelila ... družino. Eni so bili dol, eni so bili tu, tako da smo se obiskovali, tako. [...] Toliko let si živel s to mejo, v nekem krču, ko boš prišel na mejo, potem pa kar naenkrat ni bilo meje več, pa si rečeš: »Ma kaj smo se zafrkavali toliko let? Kaj?« **(Kp-Pol-Sre)**

Meja je bila, ne vem, kakor en zid, ena pregrada med ... med nami in sorodniki, ki jih imamo čez mejo, v Italiji, v Prebenegu, recimo, tako. Kako bi rekla? Ni, da nas je motilo, ampak neka pregrada, nekaj, kar ti ne dovoli, da si sproščen. [...] Dogodki? Zapirali so to mejo [Prebeneg – Socerb, op. a.] zgodaj popoldan, da nisi mogel iti k sorodnikom. [...] Ampak dosti je bilo takih dogodivščin. Recimo si šel po nakupe ali pa po ... so te vprašali zmeraj, kaj imaš za prijavit. Zmeraj si bil nekaj, v enem krču, v enem strahu, kaj bodo rekli na meji, kaj se bo zgodilo. Tako, no ... Zmeraj tak občutek, da nekdo te nekaj ... hoče imeti od tebe.
(Kp-Kme-Sre)

Minister za turizem in šport Umberto Tupini na mejnem prehodu na Pesku, 1959
 OZE NSK, Fond Primorski dnevnik, avtor Mario Magajna, 3540_22

Med intervjuvanci so v vseh treh generacijah le redki mnjenja, da jim meja ni predstavljala ovire pri obiskovanju sosednje države in druženju s tamkajšnjimi ljudmi, pa vendar tako tisti, ki so mejo doživljali z odporom, kot tisti, ki ji niso pripisovali večjega pomena, priznavajo, da je živeti brez meje v vsakem primeru lažje in pestrejše od preteklih časov.

Nisem imela velikih občutkov, zato ker že prej se mi je zdelo normalno iti skozi mejo in zato ... več kot kaj drugega, sem rekla: »Dobro, zdaj ne bo treba, da pokažem dokumente,« ampak to je bilo to, ker nisem ... nisem imela nobenega problema iti skozi mejo, nikoli. **(Do-Gra-Mla)**

*Jaz mislim, da sem ... moja generacija ... smo prav navajeni biti brez meje in torej se nam zdi skoraj samoumevno, medtem ko mogoče za starejše generacije, ki so doživele prav mejo, ne vem, mogoče so vse novosti, ampak meni se zdi, kot da bi lahko naredili karkoli, da lahko gremo čez in nesemo karkoli. Carin jaz se ne spomnim, da bi jih kdaj plačali ali podobno. Zdaj konkretno ne bi znala točno tako ... ampak že to, da lahko gremo študirat v Slovenijo, delat v Slovenijo, po moje je že zelo koristno. **(Do-Štu-Mla)***

*Je bila meja, pač. Družili smo se ravno tako, tudi z zamejci. Smo imeli zmeraj mi stike, lahko tudi še več kot danes. Enkrat sorodstvo se je bolj povezovalo. Ne, z zamejci to ni problema. Smo zmeraj imeli dobre odnose, nikoli, nikoli, da bi bilo kaj skrhano. Lepo. Mislim, meja za nas je bila malo ... takrat je bila samo to, da se moraš ustaviti, da moraš pokazati [dokumente, op. a.], ampak drugo za nas ... ni bilo nobenega problema. **(Kp-Pre-Sta)***

Ob vsem tem se kar samo zastavlja vprašanje, na katera življenjska področja je poleg hitrejšega in preprostejšega prehajanja iz ene države v drugo vplivala odprava meje. Vtisi o tem so predstavljeni v naslednjem poglavju.

Odprta meja v Botaču, 1989
OZE NŠK, Fond Primorski dnevnik, avtor Mario Magajna, 7201_15

2 »NAJLEPŠI DOGODEK JE BIL, KO JE MEJA PADLA«.

DANES, KO SLOVENSKO-ITALIJANSKE MEJE NI VEČ

Doslej izpeljane raziskave ugotavljajo, da naj bi konec varovane meje pozitivno učinkoval na ljudi, ki živijo v njeni bližini, vendar se postavlja vprašanje, katere točno so bile psihološke in praktične spremembe, ki so jih prebivalci občine Dolina in okoliških naselij v Republiki Sloveniji najintenzivneje občutili po ukinitvi meddržavne meje.

Iz intervjujev izhaja, da so ljudje občutili pozitiven učinek odprave nadzora na meji na nekaterih področjih življenja bolj kot na drugih. Do marsikaterega vidika skupnostnega življenja se namreč opredeljujejo s precejšnjo kritičnostjo in razočaranjem, saj so bila pričakovanja ob prelomnem političnem in družbenem dogodku očitno precej visoka. Zanimivo je, da so mnenja prebivalcev občin Dolina in Koper v glavnem skladna.

Področja, do katerih se prebivalci ob nekdanji slovensko-italijanski meji opredeljujejo pretežno negativno, so področja lokalne **kulture, športa, politike, uprave, medijev in infrastrukture**. Zdi se jim, da na teh področjih ni dovolj sodelovanja med državama. Ocenjujejo namreč, da se stanje s koncem varovane meje ni spremenilo ali da se je celo poslabšalo.

Na področju **kulturnega** sodelovanja večina meni, da so slovenska društva iz Italije že od polovice petdesetih let dvajsetega stoletja dalje, ko se je meja začela postopoma mehčati, stkala pomembne vezi s kulturnimi organizacijami v Sloveniji. Tedaj so se vzpostavila pobratenja občine Dolina z različnimi slovenskimi občinami, kulturno sodelovanje se je razživelo, saj je prihajalo do obojestranskega gostovanja gledaliških skupin in pevskih zborov. Večina ugotavlja, da so v preteklosti k temu prispevali številni posamezniki, ki so bili pripravljeni prostovoljno in brezplačno vlagati energijo v razne skupne pobude, medtem ko danes prevladujeta individualizem in želja po zaslužku. V sodobnosti so tako kulturne pobude v glavnem odvisne od začasnih, projektih financiranj, ki ne zagotavljajo kontinuitete. Razočaranje ljudi pa izhaja predvsem iz dejstva, da se kulturno povezovanje območij tik ob nekdanji meji

z odpravo meje ni dodatno razmahnilo oziroma nadgradilo, temveč je ostalo večinoma na istem nivoju kot v preteklosti ali pa se je v nekaterih primerih celo osiromašilo, se premaknilo izključno na zasebno raven. Čeprav odsotnost meje omogoča lažjo in hitrejšo organizacijo skupnih kulturnih prireditev, ostaja povezovanje na kulturnem področju zgolj občasno in formalno, medtem ko si ljudje želijo, da bi bilo pogostejše in naravno.

Cerkev sv. Trojice v Krogljah med koncertom
vokalne skupine TFS Stu ledi, 2013

*Ni, da rečem, da je prav tako veliko povezovanje. Da bi se reklo načeloma, začnem od začetka leta in potem pripeljem to povezovanje, sodelovanje do določenega cilja, recimo tega ne vidim. Dobro, je 'odprta meja' v občini Dolina, ampak to je že v bistvu od prej, odkar je bila odprta sploh meja. [...] Ampak drugo ne mislim, ne vidim, da bi bilo tako očitno, da bi se kaj sodelovalo na splošno. [...] Ne, jaz ne vidim, da bi bilo kakšno kontinuirano sodelovanje. **(Do-Vzg-Sre)***

*Tudi teh kulturnih [pobud] ... ampak to je vse tako, na nekem ... na nekem nivoju kot ... ni to ... ni to nekaj, kar bi bilo spontano, kar bi bilo ... da bi se čutili: »Pa mi smo tu doma! Vsi skupaj smo mi tukaj doma!« Tega ni. **(Kp-Pra-Sta)***

Prebivalcem dolinske in kopske občine se zdi, da prihaja na področju **športa** do povezovanja, vendar je tok usmerjen pretežno iz italijanskega prostora

v slovenskega, obratno pa ne. Pogoje za sodelovanje, ki so se vzpostavili po odpravi nadzora meje, sicer ocenjujejo kot ugodnejše od preteklih, pa vendar kooperacija poteka še vedno prepočasi v primerjavi s pričakovanji, saj je vse manj ljudi pripravljenih prostovoljno delovati v športnih društvih, poleg tega pa po mnenju intervjuvancev v občini Dolina primanjkuje kakovostnejših športnih objektov, ki bi pritegnili športnike z druge strani nekdanje meje.

Predvsem obmejna, ta slovenska društva so precej navezana na Slovenijo. [...] Ampak šport je bil tudi prej ... povezan. No, tu se mi zdi ta 'surplus' zamejske strani kot obratno. Jaz ne vem, če Slovenci hodijo kaj dosti dol, v zamejstvo, predvsem po moje zaradi struktur, ker v Sloveniji imamo boljše športne strukture.
(Kp-Pol-Sre)

V zvezi s športom se kaj premika tudi, zdaj se kaj ... skupne ekipe ... nekaj, nekaj ... samo to gre res počasi. Ni, da so to hitri postopki, da jutri bomo naredili ekipo odbojke skupaj. Ni tako.
(Do-Kov-Sta)

Do **politike** gojijo intervjuvanci precej nezaupljiv in odklonilen odnos, zato se do vprašanja o sodelovanju med dolinsko in koprsko občino na tem področju največkrat ne opredelijo. Menijo, da politike ne poznajo dovolj dobro, oziroma trdijo, da jih ne zanima. Čutijo jo kot področje, ki je daleč od njihovega vsakdanjega življenja, kjer se pogosteje snujejo konflikti kot pa rešitve. Tistim, ki zavzamejo neko stališče, pa se zdi, da je bilo nekdanje politično sodelovanje plodnejše kot v sodobnosti. K temu naj bi nekdanje prispevala ista prevladujoča politična ideologija med Slovenci v Italiji in v tedanji Jugoslaviji. Danes pa poleg raznolikosti političnih pogledov prihaja do hitrejšega spreminjanja oblastnikov, kar onemogoča vzpostavitev trajnejšega političnega povezovanja. Ljudje torej ocenjujejo, da je političnega sodelovanja premalo in tako, kot to velja za mnoga druga področja, je tudi to v preveliki meri odvisno zgolj od evropskih projektov.

Se samo kregajo. Ja, oni se povezujejo med sabo, ampak nastanejo same bitke, se šimfajo, se kregajo. **(Do-Kme-Sta)**

Ampak glede politike po moje smo še v ... v ... enemu krču. Po moje, da ja, ampak zato ker ... Prvič, politika se spreminja hitro, zdaj bodisi tukaj bodisi gor. [...] Politika je zelo apatična zadeva postala. Vsak ... najraje se ne govori o politiki. Je negativen pristop do politike v Sloveniji in tudi tu. Tudi tu. [...] Mi smo enkrat več sodelovali politično. Smo imeli stike bolj. Zdaj ne vem. Ta pobratenja in to je šlo vse malo ... ne rečem v pozabo, ampak tako. Takrat je bila tu ena barva, je bila slična oni barvi gor, mislim, kar je občine govorim. Tu je bila zmeraj levica, gor je bila levica, torej je bilo bolj ... [...] Mislim, da je bilo več stikov kot zdaj. [...] Zdaj so se menjali tudi ljudje, veš, je tudi to. Zdaj so politiki kot pustolovščina, enkrat je bila politika dvajset let, zdaj traja en mandat in še ne drži. (Do-Kov-Sta)

Podobno kot do politike so vprašani izredno kritični tudi do lokalne **uprave**. Zdi se jim, da bi se lahko na upravnih ravni med slovenskimi in italijanskimi občinami ob nekdanji meji vzpostavilo veliko večje sodelovanje, sklepanje dogovorov, vendar hkrati izražajo tudi določeno mero skepse do uresničitve takšnega povezovanja, saj ugotavljajo, da se pogosto pojavljajo težave že samo pri navezavi dveh občin znotraj iste države. Prebivalci občine Dolina ocenjujejo slovensko administracijo kot hitrejšo, preprostejšo in učinkovitejšo od svoje, medtem ko se prebivalec občine Koper zdi, da so po odpravi nadzora na meji določeni meddržavni upravni postopki postali preprostejši, vendar ljudje še niso v celoti seznanjeni z novostmi in prednostmi, ki jih imajo na razpolago. Naloga obeh občin bi torej bila, da bi bolje komunicirali z občani, jih pravočasno seznanjali s koristnimi informacijami in se vzpostavili kot pomoč, ne pa kot ovira v vsakdanjem življenju ljudi.

Ja, to znam malo manj. Nisem prav tako seznanjena ... Ja, ne vem, jaz imam tudi dvojno državljanstvo, imam tudi slovensko, tako da glede birokracije sem opazila velike razlike med Italijo in Slovenijo. Veliko hitreje naredijo v Sloveniji. (Do-Štu-Mla)

Ja, mislim, da se je po padcu meje to tudi malo spremenilo, malo odprlo, malo več je bilo tega sodelovanja, čeprav še vedno ga je premalo, se mi zdi. (Kp-Pol-Sre)

Stopnjo povezovanja **medijev** z obeh strani nekdanje meje in zanimanja ljudi za medije v drugi državi intervjuvanci ocenjujejo kot nezadovoljivo. Mnogi so pričakovali, da se bo po koncu varovane meje povečalo zanimanje medijev iz Slovenije za dogajanje med Slovenci v Italiji in da bo prišlo do večjega sodelovanja med novinarji z obeh strani meje, toda pričakovanja se v glavnem niso izpolnila. Tako prebivalcem občine Dolina kot prebivalcem občine Koper se zdi, da še ni pristnega vzajemnega zanimanja. Koprski občani priznavajo in pritrjujejo Slovencem v Italiji, da sami manj sledijo slovenskim medijem v Italiji kot pa obratno. Poleg tega naj bi vsesplošna dostopnost informacij prek spleta povzročila, da se ljudje ne zanimajo za lokalne novice in medije, kot so se nekdanj.

Po moje je nespremenjeno, zato ker po moje Slovenci [iz Slovenije, op. a.] 'Primorskega dnevnika' ne berejo in mi, zamejci ... je zelo malo takih, ki berejo 'Primorske novice', po mojem. (Do-Gra-Mla)

Ne, jaz ne občutim. Jaz vidim, da pač mi, zamejci, beremo še vedno 'Primorski dnevnik', oni pač svoje medije. Ne bi videla, da bi nekdo iz, pač Slovenije, bral 'Primorski dnevnik'. Ne vem, če je to ... ne vem ... (Do-Izo-Mla)

Samo se mi zdi, da ... jaz bi pričakovala, da bi se Slovenci bolj odprli, predvsem javno življenje, mediji, časopisi. Se mi zdi, da zamejski mediji dosti več pokrivajo. Zamejski, ne italijanski. [...] To bi morali malo spodbujati, to ... sodelovanje. Ne vem, Primorski dnevnik, Primorske novice. Mogoče bi se morali bolj povezati. Jaz ne vem. [...] Recimo, naš novinar težko pride na neko prireditev v Trst in o njej poroča. Ne vem, zakaj je tako. Spet, ker smo preblizu? Ker ni zanimivo? Ne vem. (Kp-Pol-Sre)

Obojestransko je tako, da ... Slišim, da oni [Slovenci v Italiji, op. a.] sledijo našim medijem, mi pa malo manj [njihovim, op.a.]. (Kp-Fime-Sta)

Enkrat smo, ko je bila meja, smo poslušali dosti Radio Trst, dosti, dosti se je poslušalo Radio Trst in Koper. Zdaj, kaj jaz vem ... Ne čutiš potrebe, ker imaš informacije non stop. (Kp-Pre-Sta)

Najbolj negativno pa so intervjuvanci nastrojani do sodelovanja obeh držav na **infrastrukturnem** področju. Četudi omenjajo povezanost držav z novim avtocestnim odsekom, skupne pešpoti in kolesarske poti, drugih večjih sprememb ne zaznavajo. Kritično točko predstavljajo predvsem dotrajane lokalne ceste v obeh državah in prešibka mreža meddržavnih javnih prevozov.

Cestne povezave so te, kar so ... kar so že prej bile, recimo, če vzamemo ... če izvzamemo, recimo ... glavno prometnico, avtocesto, recimo, ki se je izboljšalo, ampak recimo, kar se tiče vodovoda in druge infrastrukture, tako ni bilo, ni bilo nobenih konkretnih korakov, bi pa lahko bili, recimo tudi v sklopu kakšnih evropskih projektov bi se lahko čezmejno ... izboljšalo določeno omrežje, ne vem, rečem kanalizacijsko ali vodovodno, na primer to. (Do-Ur-Sr)

Ja, pešpoti, pešpoti zdaj se delajo. Ja, ja ... Prej se ni dalo, zdaj pa je to. Ampak recimo, kakšne povezave velike to ... to delajo države, recimo s temi avtocestami in to. Ampak drugega tako posebnega ne vidim. [...] Tukaj javni prevoz ... recimo, je isto, kot je bilo prej. Torej ni, da bi prišli prevozi iz Slovenije, kakšni direktni prevozi, recimo za Sežano ali to. Tega ni. (Do-Tov-Sta)

Ja, zdaj to vidim ... To, kar zadeva prav naš kraj, da bi bila kakšna skupna zadeva, da bi skupaj kaj, ne, ampak ... Tu, cesta, ki jo imamo zdaj med to našo stranjo in Italijo, do meje je na novo asfaltirana, naša pa ni. (Kp-Fime-Sta)

Področje, ki najbolj razdvaja mnenja intervjuvancev, je **gospodarstvo**. Pogledi se izrazito delijo, saj nekateri izpostavljajo ovire, ki onemogočajo, da bi enoten gospodarski trg resnično zaživel, drugim pa se zdi, da je prišlo na omenjenem področju do bistvenega napredka. Tisti, ki se jim zdi, da se gospodarsko meddržavno sodelovanje ni dovolj razvilo glede na začetna pričakovanja, zaznavajo oviro predvsem v neusklajenih administrativnih postopkih in zakonskih predpisih, ki veljajo v Sloveniji in Italiji, težavo pa zaznavajo tudi v politiki, ki jo vodita državi, saj je v javnih institucijah še vedno zakoreninjena mentaliteta, da je treba dati prednost »domačim« podjetjem, ne glede na njihovo (ne)konkurenčnost v primerjavi z istimi podjetji v sosednji državi. Vsaka država torej še vedno deluje v smeri primarne zaščite lastnih

ekonomskih interesov, kar pomeni, da se enotnost in odprtost meddržavnega trga ponujata zgolj zasebnikom. Nekateri obžalujejo, da se državi nista zmožni tesneje povezati na področju luškega sektorja, saj menijo, da bi luki Koper in Trst z vzpostavitvijo tesnega sodelovanja imeli večjo korist, kot jo imata s sedanjo tekmovalnostjo. Bolj kot obdobje po odpravi nadzora meje se jim zdi, da je bil za Slovence v Italiji posebej ploden čas, ko je še obstajala Jugoslavija in so v Italiji cvetela slovenska izvozno-uvozna podjetja. Prav tako tudi nekateri koprski občani menijo, da je bil v času obstoja meje življenjski standard v krajih tik ob meji višji od današnjega, saj sta državi prav na obmejnih območjih tekmovali druga z drugo, da bi dokazali, kako dobro se živi v vsaki izmed njiju.

Čezmejni pogled na Dolino in Breg iz socerbskega gradu, 2008

Italijani so tudi boljše živeli, tudi zaradi bloka. Ker vse je hotelo pri meji boljše pokazati. Tudi tu pri nas se je hotelo pokazati, samo tam je bilo dosti boljše. Jaz vem, smo imeli sorodstvo, imamo dosti sorodstva ... se je poznalo, pa tudi si dobil, kar si rabil. In tudi mi. Je bil blok, ampak smo imeli vsega. Nam ni manjkalo nič. [...] Mi smo tudi imeli med prvimi tu, ki smo imeli ... vodovod. In potem vidiš, da je bil narejen ta vodovod tudi za malo prikazati tujini, da imamo tudi mi. Tudi cesta je bila narejena zaradi ... zaradi ... ne zaradi nas krajanov. Ne, ne, ne, bila je narejena za pokazati Italiji, da imamo, in potem je bila ta trgovina in je bila črpalka zaradi tega. Čim ... čim ni bilo več

marketa in čim ni bilo več črpalke, smo bili pozabljeni. Po tem vidiš, da je bilo narejeno ... vse to je bilo narejeno, ne zaradi krajanov. [...] Jaz sem boljše živel prej, ker ... zaradi menjave. In dokler je bila meja, smo dosti več lahko, ne vem ... smo boljše živeli. Potem ko je še prišel evro, da ne govorimo. (Kp-Pre-Sta)

Recimo ljudje, ki so živeli na tem območju, so prej, ko je bila meja, veliko pomagali s tem, da so, pač ... ker so imeli seveda tudi pravno možnost, nosili čez, bom rekel te domače pridelke, proizvode in tako naprej, pa tudi cigarete in so tam to prodali in so dobili s tem lire in so seveda tam nekaj kupili, kar tu pri nas ni bilo. In cenejše je bilo in so si tako po..., tako da so živeli kar ... Razen tega, da ni bilo svobode, razen tega, da ... Ampak ljudje so se vedno znašli. (Kp-Pra-Sta)

Tisti, ki se jim zdi, da je po odpravi meje prišlo na gospodarskem področju do pozitivnega napredka, pa izpostavljajo kot dobro to, da se mnoga italijanska podjetja selijo v Slovenijo, ker so zanje tam ugodnejši pogoji, prav tako se določena slovenska podjetja selijo v Italijo. Za obe gospodarstvi je pozitivno dejstvo, da ni več carin, da je premikanje turistov iz ene države v drugo povsem neovirano. Intervjuvancem se zdi, da je za slovensko gospodarstvo izredno dobro to, da se je po odpravi meje povečalo turistično zanimanje Italijanov za Slovenijo, zaradi česar se je povečal obisk njihovih gostinskih objektov. Od odprave nadzora meje se je tudi trgovska ponudba v Sloveniji razširila in izenačila z italijansko, poleg tega je tudi prenašanje nakupljenega blaga iz ene države v drugo neprimerljivo lažje kot v preteklosti. Trst je zaradi tega izgubil središčno vlogo mesta nakupov, saj se je ponudba tudi na slovenski strani občutno povečala. Ljudem se zdi, da so bili pozitivni gospodarski učinki opazni predvsem neposredno po odpravi nadzora meje, ker se je tedaj skokovito povečalo povpraševanje po določenih poklicnih profilih, na primer prevajalcih, nakar se je sčasoma povpraševanje umirilo.

Ja, glede tega sigurno je bila na zač... vsaj na začetku in še zdaj se pozna, da je ... je bil napredek, ki recimo slovensko podjetje je lahko ... tudi mi, recimo ... Doma smo lahko najeli slovensko podjetje, ki je bilo tudi ceneje oziroma smo mu mogoče tudi bolj zaupali v določenih obrisih. (Do-Ur-Sr)

Povečal se je turizem prav s tem, ko je padla meja, mislim, zato ker zdaj ta nov turizem, ki je zdaj, so turisti ... ogromno turizma je. (Do-Tur-Sta)

Tudi Italijani hodijo več gor verjetno ... spoznavajo ... našo, našo državo. So prvi turistični partner ... so Italijani, so italijanski gostje. In ... ja, ja, mislim, da je to pozitivno za obe strani. [...] Gospodarstvo tudi, s tem da vidim več gospodarstva ... z italijanske strani, zdaj bodisi zamejskega bodisi italijanskega na našo stran. Predvsem silijo gor zaradi ugodnejših gospodarskih razmer trenutno in ... in ... hude davčne politike v Italiji. Tako da beži precej ljudi v Slovenijo. Em ... v obratni smeri pa premalo. [...] Jaz sem pričakovala, da bosta Koper in Trst malo več sodelovala, ampak je vedno po moje v ozadju tista ... tista tekmovalnost med lukama, ki mogoče zaustavlja to sodelovanje. Se mi zdi, ne vem. [...] Če pogledamo te obmejne vasi ob nedeljah, greste v nedeljo čez vasi, vse gostilne so polne Italijanov. Jaz mislim, da je to zelo pozitivno vplivalo. Prej tega ni bilo. Je bilo, ampak ne toliko. (Kp-Pol-Sre)

Prav tako kot glede področja gospodarstva so intervjuvanci razdvojeni tudi glede **odnosov**, ki so se po odpravi meje vzpostavili med **Slovenci in Italijani**. Problem, ki so ga izpostavili nekateri intervjuvanci, je težavnost odprave predsodkov tako med Slovenci z obeh strani meje kot med Slovenci in Italijani, ki se ohranjajo kljub izbrisu meje. K temu naj bi prispevalo dejstvo, da sta dolga leta imeli Slovenija in Italija dva različna ekonomska sistema, ki naj bi tako globoko zarezala v mentaliteto ljudi, da so razlike v načinu razmišljanja vidne še danes.

Ko je prišla tista šengenska meja, da so odprte meje, to je ena lepa ideja, da je cel svet ... da ni nobenih meja. Samo na žalost je v človeških ... človek ne misli tako. [...] Mej ni več, ampak sovraštvo ostaja. (Do-Gos-Sta)

Tako da petdeset, šestdeset let meje, kar je bilo, je naredilo seveda več škode kot koristi in ... tako da Slovenci, ki živijo v Sloveniji, gledajo to še vedno, vedno manj, kljub temu, ampak gledajo na nas kot Italijane, medtem ko Italijani seveda gledajo

na nas kot nekaj drugega. [...] Manj pri mlajših generacijah, ampak ... na obeh straneh. To, to mislim za obe strani ... je, je manj, ampak je še vedno. (Do-Ur-Mla)

Glede na to, da pojem tudi v zboru, imamo pač tudi to 'Primorsko poje', revijo, ki je skupna, še vedno občutim ... še vedno predstavljajo nas kot Italijane. Še vedno je ta delitev tudi v glavah ljudi. Je še vedno ta delitev ... ne ... tudi med zbori ... V redu, glede na to, da imamo 'Primorsko poje' in sodelujejo tako Javni sklad RS kot Zveza [slovenskih kulturnih društev, op. a.] in imamo tudi nekatere koncerte v Italiji ... še vedno med zbori, med ljudmi je ta delitev. [...] Še vedno je ta oznaka – Italijani. (Do-Izo-Mla)

Na obeh straneh je ostala ta meja v glavah. [...] Ja, jaz mislim, da Italijani se niso še povsem sprostiti, odprli, ampak ja, vseeno se mi zdi, da je ... to dosti pripomoglo k temu, da ... so nas bolj sprejeli, se mi zdi. Saj nas še niso, ampak ... malo boljše je. [...] To se mi zdi, da je še precej tako, no, da se še nismo sprostiti eni pred drugimi, da se še nismo ... sprejeli ... in hkrati živimo skupaj in smo prijatelji. Še vedno ostaja tisti občutek, da nismo še isto. (Kp-Pol-Sre)

Majenca – dolinska mladina slovesno odpre plese pod majem, 2018

*Ker smo mi živeli v drugačnem sistemu ... kot je bilo na tej, na drugi strani, seveda se ljudje s to tradicijo, sistemske tradicije mislim, nikakor niso mogli povezati z ljudmi na oni strani. Njihovo razmišljanje je bilo drugačno. Oni so vedeli, kaj je kapital. Oni so vedeli, kaj pomeni privatna lastnina, oni so vse te stvari poznali, medtem ko na naši strani tega niso. Je bilo vse pač družbena lastnina in ti ... ta dva, kako bi rekel temu, sistema sta potem v nekem konfliktu ... ki se ga ljudje ne morejo otresti. In ... in tukaj je pa ta slaba stran. Ljudje še danes po, koliko je zdaj, že skoraj deset, več kot ... enajst, dvanajst, trinajst let približno, ko mejnih prehodov ni bilo več, še danes to mejo imajo za mejo. [...] Ta meja še vedno predstavlja v naših glavah nekaj, kar je neka ovira, čeprav je ni. **(Kp-Pra-Sta)***

Spet drugi menijo, da so se po odpravi meje izrazito povečali in razvili stiki s sorodniki in prijatelji, ki živijo na drugi strani nekdanje meje ter da so se odnosi z Italijani izboljšali.

*Ker prej se nismo niti poznali. Izven sorodstva, kličimo ga tako, smo bili tujci. Smo si bili tujci. Še zdaj, ni, da je vse, ampak zdaj je malo boljše, po moje, se odpira počasi. [...] Ne vem, da pridejo oni na našo šagro ali pa mi, da gremo v Hrastovlje na njihov 'opasilo',³ recimo tako, nekaj se premika. In to ... je dobro, da se ljudje malo izmenjajo, da se spoznaš in ... da tudi ta prostost, da se gibaš, da nimaš potrebe gledati na uro, kdaj bodo zaprli in vse to. Mislim, to je ena olajšava. [...] Tisto, kar je bilo meni pri srcu osebno, je bilo to, da se spet spoznamo, da se po moje tudi družimo v raznih prilikah in tako. Jaz imam tudi precej sorodstva čez, ki potem smo se malo skoraj izgubili. Zdaj smo nazaj, spet nekaj malo bližje, recimo tako. **(Do-Stru-Sta)***

*To se pravi, da je bila sprememba. Tudi v ... glavah, v kulturi. [...] Je prispevala prvič Evropa kot ... kot Evropa, mislim. Je prispevala Slovenija z vstopom v Evropo, padcem režima in vse to je te stvari malo dala na nek ... nek pariteten [...] [nivo, op. a.]. Zdaj Slovenija je, mislim, Slovenija je kotirana kot enakovreden partner [...], tudi če je majhna. **(Do-Kov-Sta)***

³ Žegnanje, proščenje oziroma praznovanje godu zavetnika cerkve.

Področji, na katerih so prebivalci območja ob nekdanji meji zaznali najkorenitejše in predvsem pozitivne spremembe v zadnjih enajstih letih, sta **izobraževanje in mobilnost**.

Na področju **izobraževanja** ljudje z obeh strani nekdanje meje opažajo predvsem pozitivne premike, in sicer povečano sodelovanje med šolami na nižji in višji stopnji. Pri tem opozarjajo na dejstvo, da se sodelovanje še vedno v precejšnji meri veže na občasne projekte in še ne gre za ustaljeno prakso, razen v primeru višjih srednjih šol, kjer imajo dijaki določenih šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji možnost opravljanja delovne prakse v sosednji državi. Najobčutnejši premik pa se je zgodil na področju univerzitetnega študija, saj ima večina občutek, da se je po odpravi meje povečal delež mladih dolinskih občanov, ki se odločajo za študij v sosednji občini Koper, in sicer na Univerzi na Primorskem. Ob tem izražajo nasploh večje zaupanje v slovenski izobraževalni sistem, ki ga pojmujejo kot kakovostnejšega in ugodnejšega od italijanskega zaradi nižje šolnine, možnosti študentskega dela, bonov, odsotnosti vstopnih izpitov na večini študijskih smeri in drugih olajšav oziroma ugodnosti. Zdi se jim tudi, da Slovenija ponuja več možnosti zaposlitve po končanem študiju. Bistvena težava pri meddržavnem povezovanju na področju izobraževanja se pojavlja takrat, ko naj bi Italija priznavala v Sloveniji opravljen študij. Čeprav sta Slovenija in Italija v Evropski uniji in v šengenskem območju, nostrifikacija ni niti zdaleč bolj preprosta, kot je bila v preteklosti. Administrativni postopki med državama potekajo prepočasi in zahtevajo od posameznika še vedno preveč angažiranosti.

Študij se mi zdi ... dosti več ljudi se odloča sploh za sam študij dol, recimo na primorski univerzi, ampak potem se postavi vedno eno in isto vprašanje, zato ker na primer so osebe, ki so končale pedagoško [fakulteto, op. a.] in je ne morejo na noben način priznati v Italiji, čeprav potem vsi ... mislim, po drugih kanonih bi moralo ustrezati temu, temu in temu, ampak recimo ni. Že tisto. Ali pa ti rečejo: »Ja, saj velja, ampak moraš vseeno narediti nostrifikacijo.« Ja, ampak torej? Mislim, ne gre tako. (Do-Vzg-Sre)

V zadnjih letih, zdaj, odkar je padla meja, moram reči, da je dosti zamejcev, ki gre študirat v Ljubljano ali Maribor, in

imaš veliko olajšav, recimo že glede stroškov. Mislim, jaz sem plačala zdaj vpisnino devetindvajset evrov, tukaj v Italiji bi bilo ... Glede zaposlitve je po moje tudi boljše. [...] Sem govorila z nekaterimi dijaki, ne vem, pred petindvajsetimi leti, takrat so bili redki, medtem ko zadnja tri leta, tako, jih je res ogromno. Tudi iz mojega razreda je res dosti ljudi, ki gre gor. [...] Mislim, da v Sloveniji v glavnem ni vstopnih izpitov ne glede na oceno [...] Te olajšave, dobiš študentsko delo, imaš razne bone, to v Italiji ni tako razširjeno. In ... ja, glede izobraževanja tudi to, da jaz zdaj v zadnjem razredu višje šole sem imela prakso tudi v Ljubljani dva tedna. (Do-Štu-Mla)

No, izobraževanje ... je tudi primer, kjer imamo več, predvsem zamejskega toka na našo stran, bodisi v Ljubljano, še bolj pa v Koper, na koprsko stran ... bolj enosmerno. Sicer tudi v Ljubljani se mi zdi, da imajo tudi kar nekaj študentov iz Italije ... Ne vem, zdaj ... [...] Po občutku se mi zdi, da je več zamejcev, ki gredo na slovensko stran. (Kp-Pol-Sre)

Največjo in najbolj pozitivno spremembo nasploh so ljudje po odpravi meje občutili na področju **mobilnosti**. Nič koliko posameznikov meni, da se je v tem času povečala pogostost zahajanja v drugo državo, saj ni več kontrole na meji, ki je povzročala dolge zastoje in upočasnjevala gibanje, sprehajanje po naravi je svobodnejše, saj ni več skrbi, kje poteka meja, ni več potrebno predčasno načrtovanje premikanja, kdor ima v lasti zemljišča v obeh državah, ima manj težav z administrativnimi postopki in urejanjem dokumentov. Dnevne migracije so bile za marsikoga aktualne že v preteklosti, ko so predvsem prebivalci Slovenije hodili delat ali nakupovat v Italijo, danes pa se ta tok le še nadaljuje in nadgrajuje, saj vse pogostejše poteka tudi v obratno smer.

Zame je bila to velika osvoboditev, glede na to, da še vedno vsak dan hodim v službo čez mejo. To je meni pomenilo skrajšan čas vožnje. Prej sem lahko prišla v službo. In vse, vse prej omenjene zadeve v zvezi s prenašanjem blaga ... čez mejo. Veliko lažje sem se lahko vračala k svojim prijateljem na slovensko stran, sorodnikom, brez kakršnihkoli ovir. Mislim, da se je prav odvalil kamen s srca, ki mi je prej pomenil veliko breme. [...] Recimo, če sem v času turistične sezone v prejšnjem režimu želela iti čez mejo na kakšen dogodek, se raje nisem tega udeležila, ker

me je ustavilo prav čakanje na meji. Zdaj pa, recimo, je ... brez kakršnegakoli pomisleka, je to prehajanje ob kateremkoli delu dneva, celo večkrat na dan se lahko prehaja čez ta predel, ker prej, če sem se enkrat odpravila na ... drugo stran in se vrnila, je bilo čisto dovolj za tisti dan. Zdaj je to veliko bolj ... olajšano.
(Do-Izo-Sre)

Neka sprostitev je bila. Ne vem, bolj sproščeno obdobje je začelo. Več povezovanja med nami in njimi. Jaz rečem »njimi«, pač čez mejo. Sorodnikov imamo kar precej tu spodaj, v Prebenegu, pa recimo v Dolini, tako. Bolj povezani, bolj skupaj. Ne vem, dosti lepše. Bolj sproščeni. [...] Greš kadarkoli, je odprto, greš zvečer, greš na šagro lahko v Prebeneg, greš ... Zdaj smo nekajkrat bili skupaj s prijatelji in smo novo leto čakali, ki včasih nismo, ker so se meje zaprle in potem si delal cel krog okrog in to je pa tako blizu tu, da smo kot doma, no. [...] Na pozitiven način je vplivalo, ja. [...] Ja, bolj povezani smo, bolj ... Ne vem, kako bi rekla, ampak bolj se družimo, bolj sproščeno vse skupaj. Tako.
(Kp-Kme-Sre)

Opazno se je povečal tok izseljevanja Slovencev in Italijanov iz Italije v Slovenijo, obratnega toka pa ni oziroma ni tako množičen. Selitev v drugo državo je postala preprosta in nekaj naravnega. Ljudje odhajajo tja, kjer se jim zdi, da bodo deležni več ugodnosti. Mnogi živijo v eni državi, delajo pa v sosednji.

Stranska ulica v starem jedru Doline, 2010

Temna točka mobilnosti je za intervjuvance iz obeh držav množično priseljevanje Italijanov v Slovenijo. Slovencem se zdi, da jih pri tem vodi izključno ekonomski interes oziroma izkoriščanje prednosti, ki jih prinaša selitev v sosednjo državo, premalo pa je pristne odprtosti in želje po spoznavanju drugačnega. Večinoma niso pripravljeni sprejeti in spoznati slovenskega jezika in kulture. Preveč se zanašajo na to, da Slovenci ob nekdanji meji obvladajo italijanski jezik, čeprav je za vzpostavitev enakovrednega odnosa med pripadniki dveh narodov bistveno, da oba obvladata jezik drug drugega. Poleg tega Italijani, ki se preselijo v Slovenijo, še naprej odhajajo na delo v Italijo in se vračajo domov le zvečer. Staroselci torej tožijo, da se novi prebivalci ne zanimajo za kraj, kjer živijo, in da vasi postajajo kot spalna naselja, kjer ni več prave skupnosti. Vse to pa zagotovo ne prispeva k snovanju dialoga in povezovanja.

Recimo opažam to, da recimo ... precej Slovencev se je preseli... recimo zamejskih Slovencev se je preselilo v Slovenijo, obratno pa ne opažam, da se bi Slovenci preselili, naselili v naše kraje. (Do-Ur-Sr)

Samo se ne strinjam s tem, da Italijani kupujejo hiše v Sloveniji, predvsem če ne znajo jezika. [...] Gredo v Slovenijo, mislijo, da bo vse lažje, in potem se znajdejo v nekem prostoru, v katerem ne znajo jezika, in mislijo, da Slovenec v Sloveniji mora znati italijansko, kar po moje ni res. Ti si Italijan, greš v neko drugo državo, se moraš ti naučiti jezika, ne pa ... [...] Vse gostilne ob meji znajo italijanščino. Oni mislijo, da na vsaki ... vsakem uradu bodo znali italijanščino in bodo kot doma. [...] Kot sem rekla prej, dosti Italijanov je kupilo hišo v Sloveniji, tako da se vračajo sem za delo in dosti ... veliko jih je tudi odprlo firmo v Sloveniji, tako da se vozijo v Slovenijo. (Do-Gra-Mla)

Ja, po tem, kar vidim, se mi zdi, da se je veliko število italijanskega prebivalstva iz mesta preselilo v Slovenijo, kljub temu da ne obvladajo jezika, ne poznajo kulture in tako ... (Do-Ur-Mla)

Jaz vidim, da od tu, iz naše vasi, jih je šlo kar precej živet v Slovenijo, gor, in torej so si uredili tisto in se dobro imajo. [...] V bistvu mislim, da je šlo dosti na bolje. Se dosti več premika

kot prej. [...] Ampak jaz vidim, da dosti Italijanov gre na Kras, iz Slovenije dol bolj malo. (Do-Tov-Sta)

Prometa je več. Vidiš, da je prometa več in tako. [...] Kar se tiče italijanske strani in tudi iz naše dol, ker tudi ljudje z italijanske strani so kupili tu hiše [...] pa se vozijo v službo dol. Z naše strani tudi [se selijo v Italijo, op. a.]. (Kp-Kme-Sre)

Drugače ... ja, ne vem, tudi če grem na pohod s psom, grem večkrat na Socerb, ki je že Slovenija. Ja, tudi ko gremo magari z babico, ko gremo sem gor, je takoj gozd; nekoč tam je bila že Slovenija oziroma je še Slovenija, ampak hočem reči, je že bilo nemogoče prehoditi. Sedaj ni nobenega problema. (Do-Štu-Mla)

Ja, ja. Zdaj kar greš. Enostavno kar tečeš tja. Prej si rekel, »ah, moram iti v Trst«, zdaj kar skočiš. Kaj jaz vem. Zdaj rabiš ... Nek tak primer ... včeraj sem bil pri svojem prijatelju petnajst minut, govoriš z njim in tako. Ne gledaš več tisto, ne načrtuješ več. Zdaj je ... ena družina, bolj naravno. [...] Mi imamo polno Italijanov, imamo tu, mislim ... [...] Žalostno je to ... Najbolj žalostno je ... [...] Večinoma, ko pridejo, jih ne briga za kraj nič. [...] Živijo svoje življenje. [...] Živijo čisto drugače ... Sem rekel, da tu smo kot eno spalno naselje. Mi gledamo drugače na ta svet. Smo bili navajeni eden z drugim. [...] Malo te boli. Mi smo ... lahko, da našo mladino ... da jih ne toliko moti, ampak mene to moti, ker vidim, da jih briga samo njihovo dvorišče in drugo jih ne briga in ... žalost. Je tako. (Kp-Pre-Sta)

Ja, razlika je samo v tem, da zdaj grem lahko tja, kadar hočem. Prej smo morali pa paziti, da smo šli domov pred sedmo uro, ker so blok zaprli in nisi mogel več nazaj. To je velika, velika razlika. [...] Odnosi ... se spreminjajo na boljše. Zakaj? Zaradi tega, ker si večkrat tam, ker ... ker smo bolj v kontaktu. Prej je bilo to bolj poredko ... zaradi meje, ker že samo tisto je bila ovira. »Ah, kaj bom hodil pa zdaj! Ah, zdaj je že toliko ura, nima smisla!« Zdaj pa mi je čisto vseeno, koliko je ura. (Kp-Pra-Sta)

Še eni izmed temnih plati nove mobilnosti, ki so ju poudarili intervjuvanci, sta nekontrolirano prehajanje meje beguncev in občutek, da se je povečal

kriminal. Prav zaradi tega pojava marsikdo med intervjuvanci, ki sicer večinoma ocenjujejo odpravo nadzora meje kot nekaj pozitivnega, ni povsem proti uvedbi kontrol na meji. Vprašani namreč menijo, da bi s tem vsaj v določeni meri lahko zamejili kriminal in prehajanje beguncev, vendar se hkrati zavedajo, da bi bilo ljudi težko kontrolirati, ne da bi jih sistematično ustavljali, in tudi sami izpostavljajo zapletenost vzpostavitve kontrol, ki ne bi bile takšne, kot so bile nekdanje kontrole na meji. Zaradi tega še vedno ob zaključku pogovora sklenejo, da je bolje živeti brez meje.

Slovesnost ob vstopu Slovenije v šengenski prostor
na mejnem prehodu med Prebenegom in Socerbom, 2007

Ampak ... neka kontrola bi bilo dobro, da je, recimo. Ne prav ... ne vpeljati mejo spet, bi rekla, da ne. Kontrola ja, ker pač z vsemi temi, v redu, pribežniki, ubogi, ampak tudi vsemi temi ... pač tudi zaradi te droge in podobno, po moje se mi zdi v redu, da bi bila, evo ... ena blažja kontrola. Diskretna, ne prav ... (Do-Izo-Mla)

Ampak jaz sem tako navajena biti brez meje, da se mi zdi kar prav tako in je ne bi vpeljala spet. Mogoče ... ampak ja, kakšne kontrole vsake toliko, ampak potem bi bil isti problem, da je treba čakati na meji in tako, zato ... Ja, vem, jaz bi bila bolj za ne, potem vem, da v nekaterih primerih bi bilo bolje imeti kakšno kontrolo, ampak tako, jaz sem precej svobodna. Mi je všeč ta svoboda. (Do-Štu-Mla)

Torej meje nikakor ne bi, nikoli, čeprav, kot sem že prej rekel, vsaka stvar ima dobre in slabe točke, ampak svobode ne odtehta nič. Biti svoboden prehajati, kadar hočeš, priti, kadar hočeš, iti, kamor hočeš [...] Ljudje si ne znajo predstavljati, da če bi spet uvedli mejo, da si tu takoj omejen. (Kp-Pra-Sta)

Iz opravljene analize so jasno razvidna področja življenja, na katerih so ljudje na območju ob nekdanji meji občutili pretežno pozitivne (+) in pretežno negativne (–) učinke ali pa imajo o njih razdvojena (●) mnenja. Zdi se, da med prebivalci krajev ob nekdanji slovensko-italijanski meji živi še veliko neizpolnjenih pričakovanj v zvezi z meddržavnim sodelovanjem, čeprav velika večina ocenjuje kakovost življenja po odpravi meje v dolinski in koprski občini pozitivno oziroma meni, da je ta ostala na enako dobri ravni, kot je bila že v preteklosti. Mnogi med njimi pa ne ostajajo zgolj pri željah, temveč so skozi intervjuje podali konkretne predloge in smernice nadaljnega razvoja, ki jih predstavljamo v nadaljevanju.

3 »KO BI NEKAJ NAREDILI SKUPNEGA ... BI BILO NEKAJ NOVEGA, NEKAJ DRUGAČNEGA, NEKAJ POSEBNEGA«.

KAKO SI ZAMIŠLJAMO PRIHODNOST OB NEKDANJI SLOVENSKO- ITALIJANSKI MEJI?

Odprava meje je prinesla v vsakdan ljudi, ki živijo v njeni neposredni bližini, spremembe, pa vendar določeni potenciali tega zgodovinskega dogodka ostajajo še neizkoriščeni. Kako bi jih lahko čim bolje izkoristili, vedo najbolje prav prebivalci slovensko-italijanskega stičnega območja, ki so izpostavili nekaj prednostnih smernic nadaljnjega načrtovanja razvojne politike čezmejnega sodelovanja. Pri tem so poudarili, da je za uresničevanje teh nujno potrebna dolgoročna administrativna in finančna podpora sosedskih občin oziroma vzpostavitev sodelovanja med lokalnimi ter državnimi slovenskimi in italijanskimi oblastmi. Skupaj bi morali zasnovati enotno razvojno politiko ter poenotiti določene predpise in upravne postopke, ki so doslej ovirali meddržavno povezovanje. Pomembne spremembe namreč po mnenju intervjuvancev ne morejo sloneti izključno na prostovoljstvu in dobri volji posameznikov. Potrebno je, da pobude konkretno podpreta obe državi. Temeljnega pomena so seveda tudi projekti, ki jih financira Evropska unija in omogočajo začetno vzpostavitev meddržavnega sodelovanja, vendar se pri tem vselej pojavljata dve bistveni težavi: prva težava je zahtevnost prijave evropskih projektov, ki zahtevajo veliko časa, energije in obvladovanje zapletenih birokratskih postopkov, druga težava pa je v časovni in prostorski omejenosti financiranja evropskih skladov, ki se omejuje na posamezne kraje ali ožja območja ter ne zagotavlja trajnosti in kontinuitete. Nujno potrebna sta potemtakem finančna naložba občine ali države in zaposlitev ustrezno usposobljenega strokovnega kadra, zmožnega pridobiti dodatna finančna sredstva in zagotoviti kakovostne dejavnosti, ki lahko v nadaljevanju zaživijo samostojno in trajno. Le kakovostne pobude pritegnejo zanimanje in pozornost uporabnikov in medijev.

Glavne zamisli, ki so jih poudarili intervjuvanci, lahko strnemo v pet ključnih smernic:

1. smernica: izboljšanje meddržavnega javnega prevoza in infrastruktur

Povečana mobilnost, ki jo po odpravi meje zaznavajo malodane vsi intervjuvanci, temelji predvsem na osebnih vozilih, kar je med dolinskimi in koprskimi občani občuteno kot precej omejujoče in v protislovju s prostostjo gibanja. Predvsem starejši prebivalci, ki imajo veliko prostega časa in željo, da bi se udeleževali različnih dogodkov v bližnji državi, opozarjajo, da jih od tega največkrat odvrne prav skromnost oziroma odsotnost meddržavnega javnega prevoza.

Predlog je tako vzpostaviti avtobusne povezave med vasmi in mesti v neposredni bližini nekdanje meje. Za začetek bi bilo morda smiselno vzpostaviti take vrste povezave občasno, na primer ob pomembnem dogodku v kateri izmed vasi oziroma mest, nato pa mrežo razširiti in ustaliti glede na potrebe občanov in drugih uporabnikov.

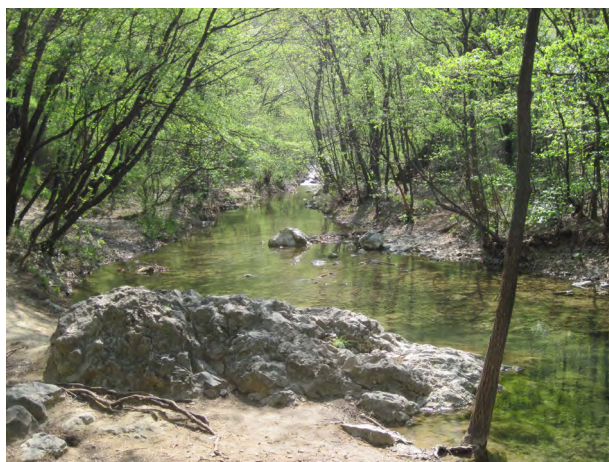
Prav tako pomembno se zdi prebivalcem dolinske in koprške občine, da bi državi investirali v popravilo ali posodobitev določenih objektov, s čimer bi lahko pritegnili posamezne kategorije ljudi k obiskovanju krajev v sosednji državi. Na primer izboljšava športnih objektov in razširitev športne ponudbe bi lahko spodbudila športne klube, da bi odhajali na občasne treninge v drugo državo. Prav tako predlagajo tudi sodelovanje držav pri izboljševanju vodovodnega in kanalizacijskega omrežja.

Eden izmed predlogov je tudi, da bi vinjeto za del avtoceste, ki pelje iz Italije do slovenskih obalnih mest, ukinili ali ji znižali ceno, saj se mnogi prebivalci obmejnega pasu premikajo izključno na tej relaciji.

2. smernica: meddržavno turistično ovrednotenje in promocija območij v neposredni bližini nekdanje meje

Po koncu varovane meje se je turistični obisk na območjih v neposredni bližini nekdanje meje povečal, kar je dobrodejno vplivalo tudi na razvoj turistične ponudbe, ki pa se v Sloveniji in Italiji razvija ločeno, brez sodelovanja. V obeh državah se na tak način uveljavljata precej podobni turistični ponudbi, ki pa se doslej nista bili zmožni povezati.

Intervjuvanci iz obeh držav prepoznajo največji potencial svojega območja v bogastvu in lepoti neokrnjene narave. Menijo, da bi jo bilo dobro ovrednotiti in promovirati znotraj enotnega, meddržavnega turističnega območja, kar bi predstavljalo posebnost, ki bi že zaradi tega pritegnila precejšnjo pozornost javnosti. Skupna ponudba, zasnovana na dobrih praksah obeh strani, bi lahko zajemala enotno mrežo parkov ali naravnih znamenitosti, prav tako pa tudi skupno ponudbo namestitev, prevozov, čim pestrejših in raznolikih dejavnosti, kot so pohodniške poti, kolesarske poti, plezalna stena, konjenišvo itd. Eden izmed ciljev bi moral biti doseči, da se ljudje na tem območju zadržijo dlje časa (npr. sedem dni) in da se v času obiska brez težav premikajo po prostoru. Manjše namestitvene strukture bi lahko bile razpršene po različnih manjših vaseh območja na obeh straneh nekdanje meje. Ljudje so prepričani, da bi od tega imeli korist obe skupnosti.

Struga Glinščice v istoimenskem naravnem rezervatu, 2010

3. smernica: oživitev vasi z raznolikimi meddržavnimi pobudami

Intervjuvanci ugotavljajo, da je obiskovanje sosednje države po odpravi meje veliko lažje kot v preteklosti, toda zdi se jim, da je sodelovanje med ljudmi še vedno preveč omejeno le na redke in formalne priložnosti, na primer javne dogodke, ki jih organizirajo društva. Pogrešajo več spontanega in sproščenega sodelovanja. Zdi se jim, da ljudje iz druge države prihajajo v vasi sosednje države le, če so primorani, na primer ob priliki pogrebov, nimajo pa dovolj razlogov, da bi prihajali tudi sicer, zato je treba ustvariti dodatne razloge za obisk.

Predlagajo več različnih pobud, ki bi lahko spodbudile pogostejši obisk ljudi iz ene države v drugo, pa tudi več neposredne interakcije; med njimi je organizacija skupnih veselic, tako imenovanih *šager*, organizacija skupnih sejmov ali tržnice ljubiteljsko izdelanih ročnih del ali ljubiteljsko pridelane zelenjave, zelišč ipd. Skupne pobude bi spodbudile ljudi h komunikaciji s prebivalci iz druge države že med organiziranjem dogodka, torej v neformalnih okoliščinah. Druženje bi le tako lahko postalo naravno in se sčasoma razvilo do te stopnje, da bi se ljudje počutili enako domače na obeh straneh nekdanje meje. Koristne bi bile pobude, ki bi zajele posamezne starostne kategorije in druge, ki bi bile zasnovane medgeneracijsko. Pri tem bi lahko dodatno spodbudo predstavljalo organiziranje tekmovalnih dogodkov, na primer interdisciplinarno tekmovanje, namenjeno najstnikom, ki bi se navdihovalo po znanih *Igrah brez meja*, ali pevsko tekmovanje, namenjeno otrokom, med kraji ob nekdanji državni meji. Prav tako spodbudno bi lahko bilo tudi interdisciplinarno povezovanje, na primer oblikovanje pobud, ki bi povezale kulturo in gospodarstvo.

Zanimivo bi bilo preizkusiti možnost ustanovitve meddržavnih kulturnih društev ali gospodarskih združenj, ki bi predstavljala edinstvene organizacije, kakršnih še ne poznamo. Nujno bi bilo, da bi bile omenjene organizacije zasnovane na podlagi nekega interesa, ki bi združeval ljudi, na primer veselje do petja, športa, branja, vrtnarstva itd. V tem okviru bi lahko tudi zadostili želji prebivalcev manjših vasi, ki pogrešajo trgovino ali kak drug interesni objekt v domačem kraju. V tem primeru gre za gospodarsko

dejavnost, ki bi jo bilo treba zasnovati z novim konceptom, opirajočim se na meddržavnost, da bi trgovine pritegnile ljudi iz širšega območja, hkrati pa poslovale z dobičkom.

4. smernica: uvedba obveznega učenja sosedskega jezika na območjih v neposredni bližini nekdanje meje

V Sloveniji je na območju občin Koper, Ankaran, Izola in Piran učenje italijanskega jezika v šolah s slovenskim učnim jezikom obvezno, medtem ko je v Italiji zgolj v redkih šolah z italijanskim učnim jezikom slovenščina ponujena kot izbirni predmet, sicer pa je v predmetniku ni.

Uvedba slovenščine kot obveznega učnega jezika v italijanskih šolah v občinah, kjer živi slovenska manjšina, bi bila po mnenju intervjuvancev izrednega pomena, saj bi šele z obvladovanjem obeh jezikov pripadniki obeh narodov dojemali sosednjega kot enakovrednega. Komunikacija bi potekala enakopravno, veliko lažje in brez ovir.

5. smernica: možnost preprostejšega koriščenja določenih javnih storitev v sosednji državi

Na deklarativni ravni naj bi bilo za prebivalce držav znotraj šengenskega območja koriščenje uslug v drugi državi precej preprosto, dejansko pa se ti soočajo z določenimi nerešenimi vprašanji. Marsikdo izmed intervjuvancev ima dvojno, slovensko-italijansko državljanstvo, nekateri izmed njih živijo v eni državi, delajo pa v drugi. Vse to povzroča, da je njihov položaj precej specifičen.

Občani si torej želijo, da bi se zakonsko uredil specifičen položaj tistih, ki imajo dvojno državljanstvo, delajo v eni državi, živijo pa v drugi, saj bi tako imeli večjo možnost izbire med obema državama pri koriščenju določenih javnih uslug, kot so zdravstvo, smetarske službe, šolski avtobus in preostali javni prevoz, telekomunikacijske in internetne usluge itd.

SKLEPNE MISLI

Enajst let po odpravi meje med Slovenijo in Italijo prebivalci občin Dolina in Koper, ki so bili zajeti v raziskavo, enoglasno potrjujejo, da je bil omenjeni zgodovinski dogodek pozitiven za njihova življenja bodisi v primeru, da so mejo svoj čas doživljali kot hudo prepreko, bodisi v primeru, da jim ta ni predstavljala bistvene ovire. Ob tem poudarjajo, da je od vstopa Slovenije v šengenski prostor premikanje iz ene države v drugo lažje in hitrejše, zlasti ko gre za delo, selitve in izobraževanje. Nekaj manj pozitivnih sprememb zaznavajo na področju gospodarskega sodelovanja ter odnosov med Slovenci in Italijani. Na področju kulture, športa, politike, uprave, medijev in infrastrukture pa se vprašanim zdi, da je meddržavnega povezovanja premalo. Prav na ta račun so tudi sami podali predloge o tem, kako bi lahko občini skupaj izboljšali meddržavni javni prevoz in infrastrukturo, turistično ponudbo in promocijo, oživali vasi, uvedli obvezno učenje sosedskega jezika in vpeljali možnost preprostejšega koriščenja določenih javnih storitev v sosednji državi.

Sogovorniki so se ne glede na starost, izobrazbo ali poklic izkazali za posameznike, ki so pozorni na dogajanje v širšem in ožjem prostoru ter gojijo močno skupno željo po obuditvi nekdanjega skupnostnega duha, ki je prevladoval v vaških krajih. Povezuje jih tudi želja po tem, da bi se pogostejše družili s prebivalci sosednje občine oziroma države, hkrati pa, da bi jih pri tem podpirala lokalna oziroma državna uprava. Cilj bi torej moral biti vzpostavitev učinkovitejšega dialoga med občani in občinskimi upravitelji ter prav tako med sosedskima občinama, da bi čim več področij meddržavnega sodelovanja, ki jih ljudje trenutno doživljajo kot premalo razvita in neizkoriščena, čez enajst let stalo na drugi strani seznama, tam, kjer so izpostavljeni uspehi, ki jih je omogočila in spodbudila odprava nadzora na slovensko-italijanski meji.

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem vsem, ki so mi prijazno posvetili nekaj svojega prostega časa in odgovarjali na vprašanja. Hvaležna sem jim za številna pristna in konstruktivna mnenja, pripovedi in zamisli, ki so jih bili pripravljeni deliti z mano. Zahvaljujem se tudi vsem, ki so mi nudili svojo dragoceno pomoč pri iskanju intervjuvancev, in dr. Devanu Jagodicu, ki je spremljal in koordiniral raziskavo.

Čezmejni pogled na Dolgo krono in miljski zaliv iz socerbskega gradu, 2008